

WITTGENSTEIN'DA 'RENK' FENOMENİ

Diler Ezgi Tarhan*

'COLOUR' PHENOMENON IN WITTGENSTEIN

ÖZ

Bu makaleyle yapılmak istenen, Ludwig Wittgenstein'in erken dönem görüşlerini terk ederek "dil oyunları" öğretisi bağlamında tüm felsefesini yeniden yapılandırdığı ikinci dönemi nezdinde, analitik renk öğretisinin izlerini sürmektir. Wittgenstein'in renk fenomeni hakkındaki görüşleri, büyük ölçüde erken dönem düşüncelerinden vazgeçerek felsefeye geri döndüğü 1929 senesi sonrasında olgunlaşmıştır. Özellikle *Tractatus Logico-Philosophicus* adlı erken dönem eserinde renk önermeleriyle ilgili ileri sürdüğü görüşlerin çelişkili olmasından ötürü bu görüşlerden büyük ölçüde uzaklaşmak durumunda kalan filozof, ikinci dönem felsefesinde renk önermelerini, mantıksal bir zorunluluk bildiren anlamsız tümceler statüsünde görmüş ve renklerin neliğinden ziyade renk sözcüklerinin dildeki kullanım zincirine odaklanmıştır. Wittgenstein'in yapmaya çalıştığı şey, renk sözcüklerinin dildeki kullanım şeklini öğrenmenin önemine işaret ederek renklerin kendinde ne olduklarının asla bilinemez olmasına karşın bize nasıl göründüklerinin betimlenebilir olduğunun ortaya konulması ve dildeki ortak uzlaş zemininin, dil oyunları üzerinden açıklanmasıdır. Böylece Wittgenstein'in analitik renk öğretisi, Goethe'nin psikolojik renk kuramından da Newton'un fizyolojik renk öğretisinden de farklı biçimde dildeki renk sözcüklerinin mantıksal analizini ortaya koyan felsefi bir kuram olarak özgünlüğünü korumaktadır. Dolayısıyla bu makaleyle Wittgenstein felsefesinde "renk" fenomeninin ele alınma şekli değerlendirilecek ve renk sözcüklerinin (her birimiz kendi içimizde onları hangi tonla ilişkilendirmiş olursak olalım) her defasında aynı tutarlılıkla aynı

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü, dilertarhan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3208-9962. Yazı Türü: Araştırma Makalesi. Yazı geliş tarihi: 15.04.2021; kabul tarihi: 12.05.2021.

tonu aynı adla etiketlememizden ötürü, dilde ortak bir uzlaş zeminini yakalayabilmemize imkân tanınması tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Renk Fenomeni, Dil Oyunları, Analitik Renk Öğretisi, Fenomenoloji.

ABSTRACT

What is wanted to be done with this article is to follow the traces of the analytical colour teaching before his the second period, in which Ludwig Wittgenstein abandoned his early views and restructured his whole philosophy in the context of “language games”. Wittgenstein’s views on the phenomenon of colour matured after 1929, when he returned to philosophy, largely abandoning his early ideas. The philosopher who had to deviate from these views to a great extent due to the contradictory views he put forward regarding the colour propositions, especially in his early work called *Tractatus Logico-Philosophicus*, in his second period of philosophy, he saw colour propositions as meaningless sentences declaring a logical necessity, and focused on the use of the chain of colour words in language rather than what colours are. What Wittgenstein is trying to do is to point out the importance of learning the way of using color words in language, to demonstrate that although colors are essentially unknown, how they appear to us can be described, and the common ground of consensus in language is explained through language games. Thus, Wittgenstein’s analytical color teaching preserves its originality as a philosophical theory that reveals the logical analysis of color words in the language unlike Goethe’s psychological color theory and Newton’s physiological color theory. Thus, with this article, the way in which the phenomenon of “colour” is handled in Wittgenstein’s philosophy will be evaluated and how the words of colour (no matter what tone we all associate them within ourselves) allow us to achieve a common ground of consensus in the language because we label the same tone, with the same name, with the same consistency each time, will be discussed.

Keywords: Colour Phenomenon, Language Games, Analytical Colour Teaching, Phenomenology.

Giriş

Wittgenstein, “renk” fenomenini, ne Newton gibi fizyolojik ilkelere dayandırmış, ne de Goethe gibi psikolojik tahliller ışığında açıklamıştır. Wittgenstein’in analitik renk öğretisi, renk sözcüklerinin dildeki kullanım zinciri ve “dil oyunları” üzerinden mantıksal bir açıklamasını sunmayı hedeflemektedir. Bu öğretinin fizyolojik veya psikolojik olmaktan ziyade “analitik” nitelikte görülmesinin nedeni, Wittgenstein’in

renklerle ilgili soruşturmayı ontolojik ya da empirik/optik açıdan değil, kavramsal boyutta sürdürmesinden kaynaklanmaktadır. Wittgenstein'a göre bizim renklerin kendinde ne olduğunu bilmemiz mümkün olmadığından onları tanımlamamız da mümkün değildir. Olsa olsa onların bize nasıl göründüklerini betimleyebilir ve dil oyunları sayesinde onların dildeki kullanım biçimlerini öğrenip öğretebiliriz. Dolayısıyla renk kavramlarını kullanma şeklimiz, bize onların dilde birer adla etiketlenme etkinliğini öğretmekte, ardından adlarla etiketlenen bu kavramların ideal kullanım biçimi, herkesin öğrenebilir ve bir başkasına öğretebilir olduğu renk adlarının ortak kullanımını mümkün kılmaktadır. Daha doğru bir deyişle insanlar renklerde uzlaşmasa bile renk sözcüklerinde uzlaşabilmektedir.

Newton renk tayfında yedi asimetrik renk olduğunu iddia ederken Goethe ise altı asimetrik renk olduğunu savunmaktadır. Newton, beyaz ışığın ayrılmasından doğan bu yedi spektral rengin tamamını “saf renkler” statüsünde görürken Goethe ise saf renklerin yalnızca iki tane olduğunu düşünmektedir: Mavi ve sarı.¹ Wittgenstein ise ne Goethe'nin doğa öğretisine, ne de Newton fiziğine itibar etmiştir. Wittgenstein'ın analitik renk öğretisine göre saf renklerin kaç tane olduğu, bizim için gereksiz bir bilgidir, çünkü bizim zaten renklerin ne olduğunu bilmemiz ve onları mantıksal olarak tanımlamamız mümkün değildir. Ancak onların bize nasıl göründükleri üzerine bilgi edinebilir ve onları, hangi adlarla etiketlediğimiz üzerinden renk sözcüklerinin dildeki kullanım zinciri üzerine bir şeyler söyleyebiliriz. Fakat onların “öyle oldukları” hâllerinden ziyade “öyle göründükleri” hâlleriyle ilgilenmek durumunda olduğumuz için bilgimiz, daha ziyade, renk fenomenlerinin dildeki adlandırma etkinliği ve bu kavramların ortak kullanım zinciriyle sınırlıdır. Kaldı ki Wittgenstein'a göre “saf renkler”, birer “yüzey rengi” olarak değil, “hiçbir renk kavramıyla adlandırılmayan renkler” olarak düşünülmelidir. Dolayısıyla da onları tanımlamaya çalışmak, nafile bir çabadır.

Psikolojinin, görünüşü gerçeklikle ilişkilendirdiği yerde Wittgenstein, görünüşü görünüşle ilişkilendirmektedir. Goethe, renk fenomenini, belli ışık-gölge durumlarında “gören özne için beliren bir temsil” olarak ele alırken Wittgenstein ise gören öznenin, dünyanın sınırı olduğunu söylemektedir. Başka bir deyişle dünyanın içinde hiçbir metafizik özne olmadığını kabul eden Wittgenstein'a göre “gören göz” olarak özneyi, gördükleri üzerinden bilmemiz, onun dünyanın sınırlarından biri olduğunu göstermektedir. Wittgenstein, gördüğümüz hiçbir şeyin a priori olmadığını savunmaktadır. Yani her şey, bir şekilde bize öyle ya da böyle görünmektedir. Ancak tüm bu görünüşler, farklı şekillerde de görünüşe gelebilirdi. Dolayısıyla renklerin ışık ve gölgeyle olan alâkasına göre renk fenomeni değişebilmektedir. Bu nedenle ışık ile gölgenin renkle etkileşimi konusunda öne sürülen hiçbir matematiksel, optik ya da psikolojik ilke, mutlak değildir.

¹ Goethe'nin renk kuramı için ayrıca bkz. Diler Ezgi Tarhan, “Goethe'de Renk Fenomeni”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı: 29, Mayıs 2020, s. 219-246.

Wittgenstein, renklerin hangi koşullar altında ortaya çıktığının bilimsel olarak açıklanamaz olduğunu savunmasına karşın, onların dildeki adlandırma etkinliği üzerinden tutarlı bir kullanımının geliştirebileceğini ve dilde ortak bir uzlaşma zemininin yakalanabileceğini savunmaktadır. Ancak bu uzlaşma zemini, tasarımlar arası bir ortaklıktan ziyade, adlar arası bir ortaklığa işaret etmektedir. Yani gördüğümüz renkler arasındaki bir aynılıktan ziyade, kişisel olarak tecrübe edildiği hâliyle renklerin dildeki karşılığı olan adlar arasındaki bir uzlaşma işaret etmektedir. Nitekim “kırmızı” renginin ne olduğu bize öğretilemez ama “kırmızı” sözcüğünün kullanım şekli bize öğretilebilir. Dolayısıyla gören insanlar, renkleri birbirinden ayıramaz olsa da renk sözcüklerinin kullanım biçimlerini birbirinden ayırabilir. Örneğin “Beyaz atı, siyah attan ayırt edebiliyorum” demek, Wittgenstein açısından hatalıdır. Bu ifadenin doğrusu şöyle olmalıdır: “Bana ‘beyaz’ görünen atı, bana ‘siyah’ görünen attan ayırabiliyorum” veya “Sizin ‘beyaz’ dediğiniz adla etiketlemiş olduğum renk tonuna sahip atı, sizin ‘siyah’ dediğiniz adla etiketlemiş olduğum renk tonuna sahip attan ayırabiliyorum”.

Wittgenstein, renk kavramlarının neliğini değil, renk sözcüklerinin anlamını ön plâna çıkardığı bu öğretilde, öğrenilebilir ve öğretilebilir olanın renk görüşü değil, renk sözcüklerinin dildeki kullanımı olduğunu savunmuştur. Her ne kadar “Kırmızı bir halka görüyorum” ifadesiyle “Görüyorum, kör değilim” ifadesi arasındaki ayrım, net bir biçimde ortaya konulmasa da, dildeki adlandırma etkinliği ve dilin kullanım zinciri üzerinden, renk sözcükleri temelinde analitik bir uzlaşma varlabildiği düşünülmektedir. Nitekim satranç oynamayı bilmeyen birine, “A kişisi satranç oynamayı öğrenemez” dendiğinde, nasıl ki kendisi de satranç oynamayı bilmemesine rağmen bu kişi, söyleneni anlayabiliyorsa; aynı şekilde renklerin ne olduğunu bilmeksizin insanlar, renk sözcüklerini doğru biçimde kullanarak “dil oyunları” sayesinde birbirlerini anlamayı başarabilmektedir.

Ramsey, Wittgenstein’in erken dönem eseri olan *Tractatus Logico-Philosophicus*’ta temel önermelerle ilgili savunduğu görüşlerin, renk önermeleri açısından savunulamaz olduğunu söyleyerek Wittgenstein’in erken dönem görüşlerini eleştirmiştir. “Renk Önermelerinin Bağdaşmazlığı Problemi” adı verilen bu sorun, Ramsey’in 1923’te *Mind* dergisinde yer alan makalesinde izah edilmektedir.² Bu eleştirisinde Ramsey’i haklı bulan Wittgenstein, 1929’da felsefeye geri dönmüş ve erken dönem düşüncelerini terk ederek “dil oyunları” kavramı rehberliğinde ikinci dönem görüşlerini ortaya koymuştur.

Wittgenstein’in renk önermeleri üzerine yeni görüşleri, 1929’da yazdığı *Renkler Üzerine Notlar*’da açıklanmaktadır. *Tractatus*’ta, önermelerin, birbirlerinden bağımsız önermeler düzeyine indirgenene dek apriori olarak çözümlenebilir olduğunu iddia eden filozof, Ramsey’in eleştirisi üzerine renk önermelerinin çözümlenemez olmasına karşın birbirlerinden bağımsız olduklarını kabul etmek durumunda kalmıştır. Wittgenstein’a göre dünyadaki olgu durumlarını ifade eden hiçbir önerme totolojik ya da çelişik yapıda olmamasına karşın renk önermeleri, mantıksal bir zorunluluk bildirmektedir.

² Frank P. Ramsey, “Critical Notices”, *Mind*, Volume: XXXII, Issue 128, 1923, s. 465-478.

Wittgenstein, bu çelişkileri aşmak adına tümevarım yöntemini kullanmak yolunu seçmediği gibi, renk öğretisini psikolojikleştirmeyi de istemediği için erken dönem görüşlerinden vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Wittgenstein'ın 1929 yılından itibaren savunduğu düşünce, renklerin öğrenilemez ve öğretilemez yapıda olmasına karşın, renk sözcüklerinin kullanımının öğrenilebilir ve öğretilebilir yapıda olduğu yönündedir. Yani Wittgenstein'ın ikinci dönem renk görüşlerine göre herkes farklı bir renk geometrisine sahip olabilir, fakat buna rağmen herkes renk sözcüklerini benzer şekilde kullanmayı öğrenebilir ve dildeki ortak kullanım biçimleri üzerinden renk sözcüklerinde uzlaşabilir. Başka bir deyişle "dil oyunları" sayesinde renk adlarının, dilin kullanım zinciri içindeki konumu sabitlenmekte; böylece görme yetisinden yoksun olanlar bile renk sözcüklerini, görenlerin kullandığı biçimde kullanabilmektedir. Özetle, görme engelli bir ressam da "Elma ne renk olur?" sorusuna "Elma, yeşil, kırmızı veya sarı olur" yanıtını verebilecek şekilde bu renk sözcüklerinin kullanımını öğrenebilir ve elmayı, bu üç renk dışında hiçbir rengin karşılamayacağını bilir. Kaldı ki görenlerin de "kırmızı" sözcüğüyle hangi renk tonunu etiketledikleri, hiçbir zaman birbiriyle mukayese edilememektedir. Dolayısıyla renklerin "şöyle ya da böyle oldukları" iddia edilemez olsa da "şöyle ya da böyle göründükleri" iddia edilebilir.

"Eğer bir şey işaret eder ve onun 'kırmızı' olduğunu söylersem, bu, açıkça 'kırmızı' şeyin, dilsel sesler ya da göstergeler sisteminin bir parçası olduğu anlamına gelmez. 'Kırmızı' olan şey, bir ses ya da gösterge kümesi olarak var olmaz; şeyler ve renkler, 'ne' olduğu üzerinden değil, dilin tümceleri üzerinden ifade edilir. Şeylerin anlamı ve varlığı, yalnızca düşünülebilir, anlaşılabilir ve dilin kurallı bir kullanımı (...) sayesinde 'doğru' ya da 'yanlış' olabilir..."³

Renklerin mantıksal bir betimlemesini sunarak analitik bir renk öğretisi kurmaya çalışan Wittgenstein'ın *Renkler Üzerine Notlar*'daki görüşlerine göre renk önermeleri, formel ve içeriksiz tümcelerdir. Wittgenstein'ın deyişiyle '*sinnlos*' (anlamsız) yapıdaki bu mantıksal önermeler, bir şey söylemeyen, fakat gösteren yapıdadır. Mantıksal bakış, dünyanın bir ayna tasarımını sunmakta ve bir şeyin öyle görünmesi, onlar için, o şeyin öyle olduğunun ölçütü kabul edilmektedir.⁴

1. Analitik Renk Öğretisi

Wittgenstein da Goethe gibi "beyaz" rengin, "saydam olmayan bir renk olduğunu"⁵ savunmaktadır. Cisimsel bir renk olan "beyaz", tüm renklerin saydamlığında payı olmasına karşın, kendisi saydam olmayan bir renktir. Donuk beyaz bir yüzey

³ Wilhelm Vossenkuhl, *Ludwig Wittgenstein*, München, Verlag C.H. Beck, 2003, s. 144'ten itibaren.

⁴ Ludwig Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, Çev. Ahmet Sarı, Ankara: Salkımsöğüt Yay., 2007, s. 46.

⁵ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 73.

bizde saydamlığa dair bir izlenim oluştursa da saydam bir cismin görsel izleniminde “beyaz”, bir ışık ya da yansıma şeklinde belirir. Saydamlık ve yansıma, yalnızca görsel bir imgenin derinlik boyutunda bulunur ve yüzey özelliği olarak görünen renklerle birlikte açığa çıkar.⁶ Gerçekte saydam olan herhangi bir cismin bize “beyaz” görünmesi mümkün olsa da gerçekte “beyaz” olan bir cismin bize saydam görünmesi mümkün değildir, çünkü “beyaz”, görünen bir yüzeyin özelliği değil, parlak bir ışık ya da alev rengidir.⁷ Örneğin bir musluktan akan tazyikli su, saydam olmasına rağmen beyaz görünebilir, fakat normalde beyaz olan süt ya da pamuk türünden herhangi bir şey, bize hiçbir koşulda saydam görünmez.

Wittgenstein’a göre renkler, birer karartmadan ibarettir. Bu nedenle maddeden renk çıkarıldığında geri kalan renksizlik, beyaz görünebilir.⁸ Fakat renkli saydam cisimlerin arkasında kalan beyaz renkli objeler, nesne renginde görünmektedir.⁹ Örneğin saydam kırmızının arkasında kalan beyaz bir obje, kırmızı görünür. Eğer bir ressam bu kurala dikkat etmeyip saydam kırmızı bir cismin ardından görünen objeyi beyaz renkte çizerse, o obje, saydam kırmızı cismin arkasında duruyormuş gibi gözükmez.¹⁰ Aynı şekilde “siyah” da “beyaz” gibi saydam olmayan, cisimsel bir renktir. Fakat siyah bir obje, saydam renkli bir cismin arkasında kaldığında da siyah görünmeyi sürdürür.¹¹ Örneğin saydam yeşil bir cismin arkasında kalan beyaz bir obje, koyu veya açık yeşil görünürken, siyah bir obje ise siyah görünmeye devam eder. Yani renkli camlar, arkasındaki beyaz objeyi renklendirirken siyahın renginde hiçbir değişikliğe yol açmamaktadır. Fakat beyaz ya da renksiz bir cam arkasında kalan beyaz objeler, beyaz görünmeyi sürdürmektedir.¹² Öte yandan bazen renksiz şeylerin de beyaz görünebildiklerini daha önce belirtmiştik.¹³ Örneğin buz, beyaz görünmesine karşın, çözündüğünde renksiz bir suya dönüşür; dolayısıyla buzun beyaz görünmesi, aldatıcıdır. Keza bulutlar, bir şelâleden dökülen su veya köpüklenen dalgalar da renksiz olmasına karşın beyaz görünen şeyleri örneklendirmektedir. Renkli bir camdan bakıldığında durum farklı olsa da renksiz bir camdan bakıldığında ışık kaynağının yansıması, saf beyaz görünmektedir. Yani renkli camlar, arkalarından görünen beyaz objelere kendi rengini verirken, diğer renkteki objeleri ise farklı renklerde ya da yoğunlukta göstermektedir. Örneğin yeşil bir cam levha, arkasında duran beyaz bir nesnenin yeşil görünmesine sebep olmakta, ancak arkasında duran kırmızı bir objeyi “siyah”, sarı bir objeyi “yeşilimsi sarı”, mavi bir objeyi ise “yeşilimsi mavi” göstermektedir.¹⁴ Beyaz bir cam levha ise ardında kalan

⁶ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 12.

⁷ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 56.

⁸ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 17.

⁹ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 12.

¹⁰ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 63.

¹¹ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 12.

¹² Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 67.

¹³ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 65.

¹⁴ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 67.

her şeyi solgunlaştırarak beyazlaştırmakta, siyahı da griye çevirmektedir.¹⁵ Yani her renkli cam, ışığı yutarak ardında kalan objelerin rengini daha koyu göstermektedir. Bu kuralın tek istisnası, ardında kalan objelerin rengini koyulaştırmayan beyaz camdır. Bu nedenle Wittgenstein'a göre eğer tüm renkler beyazımsı olsaydı, o zaman resimler derinliğini kaybederdi.¹⁶

"Siyah" ile "beyaz" arasında yer alan "gri" ise asla parlayan şeylerin rengi olamaz. Parlak ve renksiz olan her şey, her zaman "beyaz" görünmektedir.¹⁷ "Gece bir hayalet görmüş olsam, o hayaletin beyaz bir ışık yayması gerekir. Gri bir ışık yayarsa, o ışık, başka bir yerden yansıyor demektir"¹⁸ Wittgenstein'a göre belli bir ışık altında her şey "kırmızı", "sarı" veya başka renkte görünebilir ama "beyaz" görünemez. Çünkü nesneler üzerinde beyazımsı bir ışıktan söz edilemez.¹⁹ Olsa olsa ışıldayan şeyin "beyaz" görüldüğü söylenebilir ki bu da ışığın "beyaz" renkte olduğu anlamına gelmez. Keza "gri" ile "beyaz" ne kadar farklıysa, "az ışılandırılmış beyaz" ile "parlayan beyaz" da o kadar farklıdır. Ancak aydınlatma koşullarına göre bir şeyin bize "beyaz" ya da "gri" olarak görünmesi mümkündür. Örneğin kâğıda "beyaz" desek de kâğıdın yanına kar konulduğunda kâğıt, açık gri görünebilmektedir.²⁰

Wittgenstein'a göre gölgede gri ya da karanlık görülen kâğıdı yine de "beyaz" olarak algılamamız, uzakta olan şeylerin olduğundan küçük görünmesine karşın gerçek boyutunda algılanmayı sürdürmesine benzer.²¹ Husserl fenomenolojisinde "tam algı" (*Apperzeption*) ile açıklanan bu durum, Wittgenstein'ın renk öğretisinde de benzer biçimde, renklerin bazı ışık - gölge oyunlarına göre farklı şekillerde görünebilmesine karşın bizim tarafımızdan her seferinde, alışık olduğumuz hâliyle algılanmayı sürdürmesini örneklendirmektedir. "Zifiri karanlık bir odada gördüğümüz renklerle aydınlık bir odada gördüğümüz renkler bir değildir."²² Bu nedenle renklerle ilgili deneylerin, renkleri nasıl gördüğümüz hakkında ileri sürdüğü ilkeler saçmadır. Çünkü renklerin ışık ve gölgeyle olan ilişkisinin oranına göre renk fenomeni de değişmektedir. Zaten Wittgenstein açısından önemli olan, renklerin ne olduğunu ya da renk izlenimlerinin nasıl elde edildiğini değil, renk izlenimlerinin mantığını ortaya koymaktır. Çünkü rengin kendisi, zaten tanımlanamaz. Fakat renk izlenimini oluşturan tonların izleniminden söz edilebilir.²³ Bu nedenle bir renk ifadesinin mantığını anlayabilmek için rengin neliği üzerine değil, renk kavramı üzerine düşünmek gerekir. Gestalt ekolünün psikolojide yaptığına benzer biçimde Wittgenstein da renk izlenimlerinin hangi koşullar altında or-

¹⁵ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 67.

¹⁶ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 67.

¹⁷ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 71.

¹⁸ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 72.

¹⁹ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 27.

²⁰ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 59.

²¹ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 63.

²² Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 12.

²³ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 25.

taya çıktığından ziyade renklerin, neyin izlenimi olarak ortaya çıktığını ortaya koymaya çalışmaktadır.²⁴ Çünkü Wittgenstein açısından önemli olan, renk kavramlarının dildeki kullanım zincirinin mantığını aydınlatmaktır. Bu nedenle Wittgenstein, ne doğrudan dış görünüşün yasalarını belirleyen fiziğin gerçekleriyle; ne de fenomenleri, bizden onay bekleyen önyargılar olarak ele alan psikolojinin verileriyle ilgilenir. Renkleri tanımlamak mümkün olmadığına göre yapılabilecek tek şey, renklerin bizdeki izlenimlerinin (bize nasıl göründüklerinin) betimlenmesi ve dildeki adlandırma etkinliğinin mantıksal olarak analiz edilmesidir. Wittgenstein’a göre bu sorun, doğrudan fenomenolojinin konusu olmamasına rağmen “fenomenolojik bir sorun” olarak anılmayı sürdürür²⁵, çünkü nihayetinde renklerin neliğinden ziyade görünüş koşulları ve bu görünüşlerin kavramsal karşılığı araştırılmaktadır.

2. Renk İzlenimlerinin Adlandırılması

Wittgenstein’a göre renklerin doğal tarihi, onların özlerinden ziyade doğadaki varlıkları üzerine bilgi vermektedir.²⁶ Renklerin zamandan bağımsız kullanımı bir renk matematiğine dayanmakta ve bu matematik, renkler arasındaki açıklık/koyuluk ilişkilerini belirlemektedir.²⁷ Renkler arasında açıklık/koyuluk durumuna göre bir derecelendirme yaparak kimi renklerin akraba, kimi renklerin ise karşıt renkler olduğunu söylemek, mantıksal bir mukayeseden ileri gelir. Örneğin “Kahverengi, sarıya yakındır” veya “Sarı, maviden ziyade kırmızıya yakındır” deriz.²⁸ Yani mukayese ettiğimiz şey, renklerin kendisinden ziyade renk izlenimlerinin adıdır. Çünkü Wittgenstein’a göre “renklerin karşılaştırılması imkânsızdır.”²⁹ Bu nedenle karşılaştırmayı yalnızca renk izlenimlerine verilen adlar üzerinden yapabiliriz. Bu da renk sözcüklerinin, bakışımızın üzerinde gezindiği bir yüzeyin ifadesi olduğunu göstermektedir.³⁰ Yani görsel deneyimin uzamsal anlamına bağlı olarak kurabildiğimiz renk önermelerinin empirik önermelerden farkı, renk izlenimlerinin tasarımından ziyade kullanımı hakkında bilgi vermesidir.³¹ Renklerle ilgili bildirim içeren mantıksal önermeler birer norm bildirmesine karşın, empirik önermeler ise bir deneyimi ifade etmektedir.³²

“Renk sözcüklerini, ‘dil oyunları’ üzerinden öğrenirim. Diğer insanlarla görüş birliğine vararak ‘sarı’yı ‘kırmızı’dan, ‘kırmızı’yı ‘yeşil’dan vs. ayırırım. Bunu yaparken aritmetikte

²⁴ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 71.

²⁵ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 17.

²⁶ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 54 & s. 29.

²⁷ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 29.

²⁸ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 37.

²⁹ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 42.

³⁰ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 40.

³¹ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 30.

³² Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 14-15.

olduğu gibi düşünürüm. Bu öğrendiklerimden hareketle 'sarımsı mavi'yi, 'sarımsı yeşil'i vs. bulabilir, bunları kafamda belli oranlarda bir araya getirip sentezler veya ayırıştırırım."³³

Wittgenstein'a göre bildiklerimizi, her seferinde yeniden ve farklı bir biçimde bildiğimiz için renklerin açıklık/koyuluk durumları da renk izlenimlerini kullanma biçimimize göre her seferinde yeniden tanımlanmaktadır. Bu nedenle "Koyu renk şudur", "Açık renk şudur", "Renklerdeki açıklık/kapalılık şöyle tanımlanır" vs. diyemeyiz. Kaldı ki zaten renklerin adını bilmemizin de; hangisinin koyu ya da açık; sıcak ya da soğuk olduğunu bilmemizin de hiçbir önemi yoktur.³⁴ Çünkü zaten basit renk kavramlarını bile nasıl belirlediğimiz sorusunu hiçbir şekilde a priori olarak yanıtlamıyoruz.³⁵ Dolayısıyla önemli olan, renk izlenimlerinin kullanımını bilmek ve "dil oyunları" ile hangi izlenimin hangi sözcükle etiketlenmesi gerektiğini öğrenmektir.

Renklerin bazı karışımlardan oluştuğuna dair kanaatten hareketle "beyaz"ın renk tayfindaki diğer renklerden oluştuğuna dair herhangi bir iddia öne sürülemez. Leylak rengine "beyazımsı-kırmızımsı-mavi"; kahverengiye "siyahımsı-kırmızımsı-sarı" diyebilesek bile beyazı, "mavimsi", "sarımsı", "yeşilimsi" gibi ifadeler üzerinden açıklayamayız.³⁶ Oysa dilde "altın" ve "gümüş" gibi tam olarak "sarı" ya da "gri" rengi karşılamayan ifadeler üzerinden bazı renk izlenimleri adlandırılabilir.³⁷ Ancak açıklık ile koyuluk arasındaki karşıtlığı zayıflatan ve tüm renkleri inceltip çözen "beyaz" rengi, diğer renklerden elde etmek mümkün görünmemektedir.

Makalenin girişinde söz ettiğimiz gibi, Wittgenstein'a göre saf renkler, yüzey renkleri olarak görülemez. Donuk renkler, siyahı da içeren yüzey renkleri oldukları için saf renklerden farklıdır. Zaten saf renklerin genel kullanımına dair belli bir adları da bulunmaz.³⁸ Öte yandan donuk renkler, siyahı da içeriyor olmasına karşın "siyahımsı" değildir.³⁹ "Koyu renk" ile "donuk renk" arasında yapılacak ayırım, siyahı da içeren renklerin "donuk" olduğu şeklinde yapılabilir, çünkü "parlak siyah" yoktur. Ancak her koyu renk de "siyahımsı" değildir. Örneğin canlı bir sarı, beyazımsı bir sarıdan daha koyudur ama siyahımsı değildir.⁴⁰ Donukluk ile saydamlığın resmedilebilir olduğunu düşünen Wittgenstein, renk kavramlarına, duyu kavramlarına benzer şekilde davranılması gerektiğine inanmaktadır.⁴¹

³³ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 47.

³⁴ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 32.

³⁵ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 41.

³⁶ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 22.

³⁷ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 36.

³⁸ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 41.

³⁹ Wittgenstein, siyah içeren koyu renkleri, siyahımsı renklerle karıştırma yanılgısına düşmeyelim diye şöyle demektedir: "Siyah renkle örneğin koyu bir mor arasındaki fark, davulun sesiyle köşün sesi arasındaki farka benzer. İlki üzerine bunun bir gürültü olduğu, bir ses olmadığı söylenir. Bu, donuk ve oldukça siyahtır" Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 58.

⁴⁰ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 42.

⁴¹ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 42.

3. Renklerin Görünüşe Gelme Koşulları

Goethe'nin, renkleri gölgeler üzerinden teşhis ettiği ve renkli/renksiz gölgeler arasında ayırım yaptığı yerde Wittgenstein, tüm gölgelerin siyah olduğunu kabul etmektedir. Wittgenstein'a göre renkli şeyler, siyah ya da beyaz bir cama yansıtıldığında renklerini kaybederek siyah ya da beyaz tonlarında görünmeyi sürdürmektedir. Yani nasıl ki normalde sarışın olan bir adamın saçları, siyah-beyaz bir fotoğrafta açık gri görünmesine rağmen bizim tarafımızdan sarışın olarak algılanmayı sürdürüyorsa, aynı şekilde karanlık ve aydınlığın çeşitli durumlarında, ışık ve gölge değişikliklerinden ötürü bize farklı görünen renkler de bizim tarafımızdan "olması gerektiği gibi" algılanmayı sürdürmektedir. Bu algının sürdürülmesini sağlayan öngörü, renklerin gerçekte ne olduğundan ziyade bize nasıl görünmesi gerektiğiyle ilgili bir standarttır. "Sarışın" sözcüğünün kendisi bile sarışın bir tınlayışa sahipse, fotoğrafı çekilmiş sarışın saçların 'sarışın' gözükmesi daha kolaydır!"⁴² Wittgenstein bu konuda, yerleşik savlarıyla çelişki arz edebilecek yeni bir açıklama sunar: "Bir fotoğrafı betimlemek kolaydır. Fakat biri çıkıp da fotoğrafın betimlenmesi, fotoğraftaki görünüşlerin değil, o görünüşe sahip olan nesnelerin betimlemesidir dese, ancak o zaman fotoğraftaki saçların sanki de griymiş gibi görünmesini açıklayabilirdim."⁴³ Burada Wittgenstein'ın, renklerin ne olduğunu bilmemizin ve onları tanımlamamızın mümkün olmadığı, bilâkis yalnızca onlara dair izlenimimizin adı olarak renk kavramlarını bilebileceğimiz yönündeki savıyla çelişen bir sav öne sürülmektedir. Yani renklere dair bilgimizin, renk sözcüklerinin kullanım biçimi hakkındaki bilgiyle sınırlı olduğu ve nesnelerin gerçekte hangi renge sahip olup olmadığından ziyade bizim onları hangi renk sözcüğüyle adlandırdığımızın önemli olduğu yönündeki kabul, Wittgenstein'ın bu yeni açıklamasıyla çürütülmüş olmaktadır. Nitekim fotoğrafın betimlenmesi, gerçekten de fotoğraftaki görünüşlerin değil, o görünüşe sahip nesnelerin betimlenmesi olsaydı, o zaman nesnelerin sahip olduğu renklerin bizim tarafımızdan bilinebileceği ve betimlenebileceği kabul edilmeliydi ki Wittgenstein renk hakkında yazdığı tüm metinlerde bunun aksini savunmuştur. Örneğin Wittgenstein'ın şu ifadesi bile bu yeni açıklamadaki çelişkiyi anlamamız için yeterlidir: "Doğadaki şu renklere bir baksana, öyle olduğunu göreceksin" demek yanlış olurdu. Çünkü renk kavramı üzerine 'bakma' yoluyla bir şey öğrenilemez."⁴⁴ Dolayısıyla biz Wittgenstein'ın genel kabulleriyle çelişen yukarıdaki açıklamasını eleştirmekle birlikte, bu istisnaî ve çelişkili detaya takılmayarak Wittgenstein'ın renk öğretisindeki genel kabulü yineleyecek olursak: "Uzamsal ve fiziksel anlamdan bağımsız nitelikteki görüş alanımız, bizi renklere götürür. Çünkü burada saydamlık, matlık, gölge, parıltı, aydınlatma vb. durumlar bulunmaz."⁴⁵

⁴² Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 20.

⁴³ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 80-81.

⁴⁴ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 22.

⁴⁵ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 78.

4. Renk Sözcüklerinin Dildeki Kullanım Zinciri

“Siyah” ve “beyaz” dışında dört saf renk daha bulunduğunu düşünen Wittgenstein’a göre bu bilgi, ne kesin, ne de lüzümlüdür. Önemli olan, renkli nesnelerin izlenimini elde etme koşulları üzerine düşünmemiz ve renk sözcüklerinin kullanım şeklini öğrenmemizdir.⁴⁶ Bir rengi adlandırma sürecimiz, onu kopyalamaktan ziyade “etiketlemek” şeklindedir. Bu nedenle görüş alanımıza giren renklerden söz ettiğimizde, bir renk sözcüğüyle etiketlediğimiz tonun, yeniden üretilebilir olması gerekir.⁴⁷ Nasıl ki “karanlık” bir renk olmaktan ziyade “siyah renkle betimlenen bir görüngü” ise aynı şekilde tüm renkler de renk sözcükleriyle adlandırılan izlenimlerden ibarettir. Yani aslında karanlığın bir renk olmaması gibi renk sözcükleri de birer ton değil, addır. Betimlenen görüngü, karanlık söz konusu olduğunda renksiz bir görüngüsüzlüğün yerini tutarken, renk söz konusu olduğunda ise herkesin renk kavramlarını kendi kullanım dizgesine göre adlandırdığı birer renk sözcüğüne işaret eder. Demek ki “boşluk” dediğimiz şeyin, yer kaplamayan şeylerin yerini tutması gibi, renk sözcükleri de zihindeki renk izlenimlerini karşılayan bir adlandırma etkinliği üzerinden iş görmektedir.

Cismani renkler (*Stofffarben*) ile yüzeysel renkler (*Oberflächenfarben*) arasında ayrım yapan filozof, ilk gruba “kar beyaz”, “altın”, “gümüş”, “bronz” vb. renkleri verirken ikinci gruba ise bir masanın, sandalyenin, yani doğal olmayan (üretilmiş) herhangi bir şeyin rengini örnek olarak gösterir.⁴⁸ Bunlar dışında bir de aydınlatmayla ilgili renkler vardır ki onlar da “şafak vakti oluşan tan kızıllığı”, “Kuzey ışıkları” veya “şimşek çaktığı esnada gökyüzünde oluşan renkler” vs. üzerinden örneklendirilebilir. Renkler, diğer renklerle bir yüzey üzerinde bir araya geldiklerinde uzam sahibi olmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki Wittgenstein’da “bir yüzeyin renkli olduğuna dair genel izlenim, renk yüzeylerinin aritmetik aracısına ait bir biçim olarak görülemez”⁴⁹ ve zaten yüzey renkleri, “saf renk” olarak görülmez.

“Bir resmin, tek renkli küçük parçalara ayrıldığını ve bunların bir yapbozun taşları olarak kullanıldığını düşünelim. Tek başına mavinin açıktan koyuya bir tonunu veya sisli bir griyi gösteren bu taşlar, tek başına hiçbir uzamsal özellik göstermez. Ancak ne zaman ki diğer taşlarla bir araya getirilir, işte o zaman bir parça mavi gök, gölge, parıltı, içbükey ya da dışbükey bir yüzey vs. hâline gelir. Yani bir uzama sahip olur. Bu resimdeki yerlerin gerçek renklerini gösterdiği söylenebilir.”⁵⁰

⁴⁶ “Dilin öğrenilmesinin, nesneleri adlandırmaktan ibaret olduğu düşünülür. Yani: İnsanları, biçimleri, renkleri, ağırları, ruh hâllerini, sayıları vs. Söylemiş olduğumuz gibi – adlandırmak bir şeye etiket yapıştırmaya benzer. Buna bir sözcüğü kullanmaya hazırlık denebilir.” Ludwig Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, Çev. Haluk Barışcan, İstanbul: Metis Yay., 2020, s. 33.

⁴⁷ Wittgenstein, *Renkler Üzerine Notlar*, s. 78.

⁴⁸ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 76.

⁴⁹ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 77.

⁵⁰ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 78.

Wittgenstein, bir adın sahibi olan kişi, nesne veya durum ortadan kalksa bile adın kullanım değerinden hiçbir şey eksilmeyeceğini düşünmektedir. Bu nedenle “dil oyunları” vasıtasıyla etiketlenen şeyler, tahrip edilemez yapıdadır. Daha doğrusu, tahrip edilmiş olan şeylerin betimlenebilir olması, betimlemede kullanılan sözcüklerin de tahrip edilmemiş olması gerekir.⁵¹ Yani tahrip edilmiş bir şeyin betimlenebilmesi için bile tahrip edilmemiş sözcüklere ihtiyaç vardır. Belli bir kitaba işaret ederek “Şu kitap!” dediğimizde, tahrip edilebilir olmasına karşın taşıyıcısının olmaması durumunda karşılığını yitirmeyecek olan bir ifadeyi örneklendirmiş oluruz.⁵² Dolayısıyla bir renk sözcüğü telaffuz edildiğinde, bizim her seferinde, o sözcükle etiklediğimiz renk izlenimini hatırlayabilmemiz için, bu renk izleniminin de kendinde tahrip edilemez olması gerekir.⁵³ Fakat her seferinde bu renk sözcüğünü zihnimizde aynı renk izlenimiyle karşıladığımızdan nasıl emin olabiliriz?

Wittgenstein, renk sözcüklerinin zihinde canlandırdıkları renk izleniminin bizde her defasında aynı adla, aynı izlenimin çağırılması şeklinde işlemesi sürecini, “Renklerin Tahrip Edilemezliği İlkesi”ne dayandırmaktadır. Yani biz, renk sözcükleriyle, renklerin kendisini değil, bizdeki izlenimini adlandırmaktayız. Bu nedenle her defasında aynı renk sözcüğüyle aynı renk izleniminin hatırlanması, mümkün olabilmektedir. Başka bir deyişle, “kırmızı bir şey tahrip edilebilir ama ‘kırmızı’, tahrip edilemez ve bu yüzden de ‘kırmızı’ sözcüğünün anlam, kırmızı bir şeyin varoluşundan bağımsızdır.”⁵⁴

Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*’de renkleri düşünmemiz ile olgu durumlarını düşünmemiz arasında hiçbir fark olmadığını savunmaktadır. *Renkler Üzerine Notlar*’da ise renkleri düşünmemiz ile sayıları düşünmemiz arasında hiçbir ayırım olmadığını söyleyen filozof, bu iki eserde aslında şunu ifade etmek istemiştir: “Kırmızı vardır” demekle, rengin ontolojik var oluşu hakkında bir iddiada bulunmayız, yalnızca “kırmızı” sözcüğünün bir karşılığı olduğunu ifade ederiz. Keza “Kırmızı yoktur” dediğimizde “Kırmızı diye bir renk yoktur” demek istemeyiz, “Kırmızı sözcüğünün bir karşılığı yoktur” demek isteriz. Yani renk adları, zihnimizdeki renk izlenimlerini etiketleyen ve ontolojik olarak karşılık geldiği hiçbir nesne olmasa da düşünülebilen ve bir izlenimin varlığı ya da yokluğu üzerinden nitelenen kavram adlarıdır. Bu kavramların düşünülmesi, olgu durumlarından da sayılardan da farksızdır. Yani nasıl ki zihin, empirik bir varolanı da ideal bir varlığı düşündüğü gibi düşünebiliyor ve o şey ortadan kalktıktan sonra bile onu, dilde ona karşılık gelen sözcükle nitelemeyi sürdürebiliyorsa, aynı şekilde renk sözcüklerini kullanıma da böyledir. Dolayısıyla renklerin düşünülmesi, renk sözcüklerinin ifade edilmesine bağlı olmayıp, kırmızı olan hiçbir şey ortada kalmamış olsa da “kırmızı” renginin düşünülebilmesi mümkün görülmektedir. Çünkü dil oyunlarının geçerliliğini koruyabilmesi için insanların hangi

⁵¹ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 47.

⁵² Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 47.

⁵³ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 38.

⁵⁴ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 48.

sözcüğü hangi izlenimle eşleştirdiklerini unutmamaları gerekir. Öyle ki “kırmızı” sözcüğüyle hangi renk izlenimini etiketlediğimizi unutursak bu renk adı, bizim için karşılığını yitirir ve artık onunla hiçbir dil oyunu oynamamaz hâle gelir.

5. Akraba Renk İzlenimlerinden Ortak Renk Adlarına

Russell'da betimlemelerin uygulanabilir olup olmadıkları üzerinden ifadelerin doğruluk değerinin saptanması gibi Wittgenstein'da da betimleme olarak görülen sözcükler, dil oyunları ile kendilerine kazandırılan bir karşılık olması hâlinde kullanım değeri olan, aksi hâlde dilde hiçbir işe yaramayan “boş niteleyiciler” statüsünde görülmektedir. “Kırmızı yoktur” veya “Kırmızı vardır” tümcelerindeki temel sıkıntı, “kırmızı” sözcüğünden değil de sanki “kırmızı” renginden bahsediliyormuş gibi anlaşılmasındadır. Bu ifadeler, eğer “Kırmızı sözcüğünün karşılık düştüğü hiçbir izlenim yoktur” şeklinde ifade edilseydi, mantıksal bir çelişkiyle karşılaşılmayacaktı, çünkü aynı anda, var olmayan bir şeye dilde bir isim koymuş olmak ile onun var olmadığını iddia etmek arasında sıkışıp kalmayacaktık. Dolayısıyla Husserl'in de *Mantıksal Araştırmalar*'da öne sürdüğü gibi dilsel ifadelerin terim olarak kullanıldığı tümcelerde sözcüğün tırnak içinde yazılması veya tümcede kast edilenin, ifadedeki sözcükle ilgili olduğunun belirtilmesi gerekir. Aksi hâlde tümcedeki bildirimin, sözcüğün kast ettiği şeyle ilgili olduğunun zannedilmesi, anlam kaymasına yol açmaktadır.

“Açıklamayı anlamak, açıklananın kavramını zihnimizde bulundurmaktır; yani bir örneği ya da resmi. Bana çeşitli yapraklar gösterilip, “Buna ‘yaprak’ denir” dendiğinde, yaprak biçiminin bir kavramını, zihnimde bir resmini edinirim.”⁵⁵

Renk sözcüklerini kullanmayı öğrenmemizin de benzer şekilde dil oyunları ile mümkün olduğuna inanan Wittgenstein'a göre, nesnenin, izlenimindeki renk ve biçimden başka, (kendine ait) herhangi bir başka rengi ve biçimi yoktur. Biz, kendinde ne olduğunu bilmediğimiz nesne ya da durumların dildeki yansımalarını “dil oyunları” üzerinden elde eder ve o şeyler hakkında, o yansılardan hareketle konuşup düşünürüz. Wittgenstein, bunun “düşüncelerin dildeki yankısı” gibi bir şey olduğunu söylemektedir. Hatta daha da ötesi: Görmede yankılanan bir düşünce!⁵⁶

Wittgenstein, düşüncenin bazı kavram akrabalıkları üzerinden bir dil kafesinde resmedilişini şu sözlerle ifade etmektedir: “Bir resim bizi hapsedmişti. Ve dışarı çıkamıyorduk, çünkü bu resim dilimize yerleşti ve dilimiz de bu resmi bize insafsızca tekrarlıyor gibiydi.”⁵⁷ Yani “resim” ile “resmedilen”, “ifade” ile “izlenim” ya da “görme” ile “adın kullanımını öğrenme” arasındaki ilişki, betimlemenin aynı şeye işaret

⁵⁵ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 54.

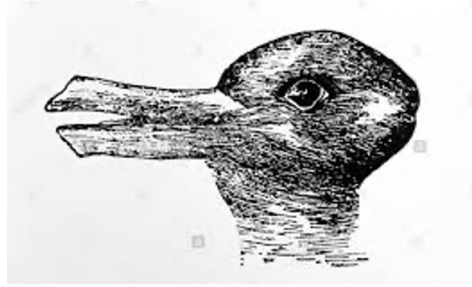
⁵⁶ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 232.

⁵⁷ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 68.

etmesini gerektirmeksizin, birbiriyle akraba kavramların aynı adlarla etiketlenmesini ve benzer biçimde kullanılmasını mümkün kılmaktadır.

“Ve akrabalık da, biri kesin olarak sınırlanmamış, diğeri ise benzer tarzda biçimlendirilmiş ve serpiştirilmiş ama kesin olarak sınırlanmış renk lekelerinden oluşan iki resmin akrabalığıdır. O halde akrabalık da farklılık kadar inkâr edilemez bir şeydir.”⁵⁸

Wittgenstein, Jastrow’dan aldığı “T-Ö Kafası”⁵⁹ (Tavşan / Ördek Kafası) resmi üzerinden farklı görme biçimleri üzerine değerlendirmeler yapmış ve “biçimi görmek” ile “renk izlenimini tasarlamak” arasındaki ayrımı, “bakma” ve “görme” arasındaki ayırmadan hareketle yorumlamıştır.

Wittgenstein, kavramlarımız arasındaki akrabalığın renkler arasındaki benzerlikten hareketle nasıl gruplandırıldığını açıklamak için kırmızı bir nesnenin “kırmızimsı bir beyaz” ya da “kırmızimsı bir sarı” renklerini boyamak konusunda örnek teşkil etmesine karşın “mavimsi bir yeşil” boyamada rehber alınmamasını örnek verir.⁶⁰ “Renk önermelerinde, hiçbir zaman öğrenemeyeceğimiz bir dil oyununu betimleriz.”⁶¹ Wittgenstein’a göre renk izlenimleri, birbirinden türetilabilir ve renk sözcüklerinin kullanımı da öğretilir. Bu nedenle renklerin, aynı rengin farklı modifikasyonları olduğu düşünülebilse de bu türetme işleminin hangi benzerliğe dayanarak (aynı rengin farklı modifikasyonları arasında) gerçekleştirileceği sorusuna Wittgenstein tarafından verilmiş bir yanıt yoktur.

Renkli şeylere baktığımızda, rengin bize içkin olduğunu düşünme yanılgısına düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğimizi düşünen Wittgenstein’a göre, özgül renklerin bizim tarafımızdan nasıl türetilbildiğini açıklayabilmek için öncelikle rengin, biçimden nasıl ayrıştırılabildiğini anlamamız gerekir. “Kırmızı bir daire” dediğimizde “daire” sözcüğü, kırmızı dairenin biçimiyle ilgiliyken “kırmızı” sözcüğü ise onun rengiyle ilgilidir. Öyleyse zihnimizde canlanan “kırmızı” rengini, kırmızı dairenin

⁵⁸ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 55.

⁵⁹ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar-I*, s. 214.

⁶⁰ Ludwig Wittgenstein, *Zettel*, Çev. Doğan Şahiner, Ankara: FOL Yay., 2019, s. 95.

⁶¹ Wittgenstein, *Zettel*, s. 101.

biçiminden (daire şeklinden) nasıl soyutlayabiliriz?⁶² Wittgenstein'a göre düşünmemize konu olan şeylerin renkleri, uzamsız ve dışsal biçimde düşünülebilir olsa da biçim/form, şeylerden ayrı düşünülememektedir. Dolayısıyla zihnimizdeki tüm tasarımlar, onlardan ayırt edilemez bir biçime sahip olduğuna göre (çünkü biçimsizlik de bir biçimdir) nesnelerin, sahip oldukları biçimden ayrı düşünülmesi imkânızdır. Demek ki "kırmızı" renginin tasarımı, "kırmızı" olan şeyden bağımsız olmasına karşın, kırmızı bir dairenin biçimi, o daireye yapışıktır. Dolayısıyla nasıl ki tek bir renkten ziyade renge dair bir izlenim çokluğundan söz ediyorsak, aynı şekilde tek bir tözden değil, töz kavramına dair bir çeşitlilikten söz etmeliyiz.⁶³ Töz kavramının "töz farklılığı"nı varsayması gibi "renk" kavramı da "renk farklılığı"nı varsayar ve izlenimlerin birbirlerinden türetilabilir olmasını mümkün kılar. Aynen satrançta "şah" kavramının "hamle" kavramını, ya da "renk" kavramının "renkler" kavramını varsayması gibi...⁶⁴ Öyleyse renk izlenimlerinin birbirlerinden türetilabilir olması, renk sözcükleriyle kast edilen izlenim çokluğundan kaynaklanmaktadır. Bu çokluk, kendi aralarında akrabalık bulunan kavramların benzerliği üzerinden açıklık/koyuluk ve ton bakımından kendi aralarında geçişli bir süreklilik barındırmaktadır. Şayet bu kavramlar arası akrabalık/benzerlik ilişkisi, bizi, sözcükler arası bir kullanım ortaklığına götürmeseydi, ortak bir renk kavramından asla söz edilemezdi.⁶⁵

"Uygun bir parametrenin belirlenmesi sayesinde renkler değiştirilebildiği ve doğru bir biçimde teşhis edilebildiği için renklerin işlevsel kullanımı açısından teknik bakış açısı zorunlu bir neden olamaz. Siyasî haritalar pekâlâ renksiz de olabilirdi, fakat yine de hiç kimse, renklerin haritacılık açısından gereksiz olduğunu söyleyemezdi. Bu da [Petrus] Ramus ve öğrencilerinden beri, Peirce, Wittgenstein ve Frege'de de olduğu hâliyle, açıklığın önemini anladığımız ve bu konuyu net bir biçimde dikkate aldığımız anlamına gelir."⁶⁶

Wittgenstein'a göre "bakma" ile "görme" arasındaki ayrımın bir türevi de "betimlenebilir olan" ile "öğretilenebilir olan" arasında mevcuttur. Renklerin kendileri "öğretilenebilir" ve "betimlenemez" yapıda olmasına karşın, renk sözcüklerinin kullanımı öğretilenebilir ve renk izlenimleri de betimlenebilir yapıdadır. Dolayısıyla "Kırmızı bir şey getir!" gibi bir dil oyununu, ancak kendisi zaten bu oyunu oynayabilecek birine betimlemek mümkün olabilir.⁶⁷ Bu dil oyununa dâhil olmayan ve "kırmızı" sözcüğünün kullanımını tanımayan (öğrenmemiş) birinin bu tümceyi anlaması mümkün değildir. Demek ki betimleme yoluyla anlaşabilmek, ancak aynı dil oyununa dâhil olan insanlar arasında mümkündür. Fakat dil oyununa dâhil olmayan insanlara bu sözcüklerin kullanımını öğretmek mümkündür. Örneğin beyaz nesnelere renkli gözlüklerle bakılarak renk

⁶² Wittgenstein, *Zettel*, s. 99-100.

⁶³ Wittgenstein, *Zettel*, s. 104.

⁶⁴ Wittgenstein, *Zettel*, s. 104.

⁶⁵ Wittgenstein, *Zettel*, s. 103.

⁶⁶ Esther Ramharter, *(Keine) Farben in Formeln*, s. 133; [https://homepage.univie.ac.at/esther.ramharter/\(keine\)%20farben%20in%20formeln.pdf](https://homepage.univie.ac.at/esther.ramharter/(keine)%20farben%20in%20formeln.pdf) (Erişim: 01.04.2021)

⁶⁷ Wittgenstein, *Zettel*, s. 121.

sözcüklerinin dildeki kullanımı öğretilir.⁶⁸ Aksi hâlde futbol oynamayı bilmeyen birine futbol oynamayı betimleyemediğimiz gibi, dil oyununu öğretmediğimiz birine de herhangi bir şeyi betimleyerek izah edemeyiz. Bu, biraz da Türkçe bilmeyen bir Fransız’a, Türkçe öğretmeden, söylediklerimizi anlamasını beklemeye benzer.

Birine “Bu kırmızı görünüyor” diye öğretirken işe başlamanın anlamı yoktur. Zira ‘kırmızı’nın ne anlama geldiğini öğrenince, yani o sözcüğü kullanmanın tekniğini öğrenince, o kişinin bunu kendiliğinden söylemesi gerekir. (...) Kişi, renk adlarını ilk kez öğrendiğinde ona ne öğretilmiştir? Eh, örneğin, kırmızı bir şey görünce ‘kırmızı’ diye bağırmaı öğrenmiştir. – Peki bu doğru betimleme mi; yoksa betimleme şöyle mi olmalı: “Bizim de ‘kırmızı’ dediğimiz şeye ‘kırmızı’ demeyi öğrenmiştir.” – İki betimleme de doğrudur.⁶⁹

Wittgenstein’a göre “yeşil” ile “kırmızı” arasında fiziksel bir boşluk değil, geometrik bir boşluk vardır.⁷⁰ Renkler arasındaki boşluğun, fiziksel bir imkânsızlığa mı, yoksa matematiksel bir imkânsızlığa mı işaret ettiği sorusunu, “göstergeler geometrisi”⁷¹ üzerinden yanıtlayan filozof, grinin siyahla beyaz arasında, morun maviyle kırmızı arasında, pembenin kırmızıyla beyaz arasında olmasını mümkün kılan matematiksel bir ölçü ve geometrik bir uzaklık/yakınlık ilişkisi olduğundan söz eder.⁷² Ancak “zeytin yeşili” dendiğinde yeşilin spesifik bir tonuna işaret edildiği için bu renk izlenimini, başka renklerle olan ilgisine göre değil, doğrudan kendi “akraba izlenim ailesi” içindeki tonlar arası ayırmadan hareketle (“yeşil”in izlenimi içinde kalarak) saptarız.

“İnsanın dikkatini renge yöneltmesi, kimi zaman biçimin kenar çizgilerini eliyle kapamasıyla; ya da bakışını şeyin dış hatlarından kaçırmamasıyla; ya da gözlerini nesneye dikip, bu rengi daha önce nerede gördüğünü anımsamaya çalışmasıyla gerçekleşir. Dikkatimizi biçime yöneltmek içinse kimi zaman kopyasını çizer, kimi zaman rengi net olarak görmemek için, gözlerimizi kısarız, vs. Demek istediğim, ‘dikkatimizi şuna ya da buna yönelttiğimiz sırada bu vb. şeyler olur. Ancak birinin dikkatini, biçime, renge vs. yönelttiğini söyleyebilmemizi sağlayan şey, yalnızca bunlar değildir. Tıpkı satrançtaki bir hamlenin ne yalnızca bir taşı tahta üzerinde şu tarzda ilerletmekten – ne de hamleyi yapanın hamleye eşlik eden düşünce ve duygularından değil, bir ‘satranç partisi oynamak’, ‘bir satranç problemi çözmek’ vs. dediğimiz koşullardan oluşması gibi.”⁷³

Wittgenstein’a göre “dil oyunları” yoluyla dilin kullanım biçiminin öğrenilmesi, renk sözcükleri söz konusu olduğunda da tekrara dayalı bir öğretme oyununa ve

⁶⁸ Wittgenstein, *Zettel*, s. 118.

⁶⁹ Wittgenstein, *Zettel*, s. 118.

⁷⁰ Wittgenstein, *Zettel*, s. 104.

⁷¹ Ayrıca bkz. Heinrich Richard, “Bedeutungslose Offenbarung. Philosophiegeschichtliche Anmerkungen zu Wittgensteins Gödel-Notizen”, Şurada: Esther, Ramharter, *Prosa oder Beweis? Wittgensteins ‘berühmte’ Bemerkungen zu Gödel*, Berlin, 2008, s. 117-151.

⁷² “Eco’nun temsilcisi olduğu semiyotiğin yanında –daha önce de belirtildiği üzere– bilhassa Wittgenstein, mantıkta renklerin kullanımı konusuna felsefi bir temel sağlamaktadır. Matematik ve mantığın ‘göstergeler geometrisi’ne dayandığı anlaşılırsa, renklerin kolaylıkla karıştırılabilir / taklit edilebilir (*integrierbar*) olduğu da anlaşılacaktır. Wittgenstein’ın mantık ve matematik anlayışı, çeşitli hareket noktaları sunmaktadır”, Ramharter, (*Keine*) *Farben in Formeln*, s. 134.

⁷³ Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar I*, s. 37.

öğretilen sözcüğün kullanımının uygulamasına dayanmaktadır. Örneğin birine “sarı” sözcüğünün kullanımını öğretmek istediğimizde yapmamız gereken şey, ona sürekli sarı bir lekeyi işaret ederek “sarı” sözcüğünü telaffuz etmektir. Başka bir durumda bir torba renkli topu göstererek torbadan sarı bir top seçmesini söylediğimizde, öğrendiğini uygulamasını sağlamış oluruz. Sarı bir topu seçerek bize vermesi, kişinin “sarı” renk sözcüğünün kullanımını öğrendiği anlamına gelir.⁷⁴ “Dil oyunları” sayesinde sözcüklerin dilde nasıl kullanıldığının öğrenilmesi ve öğretilmesi süreci, alıştırmaya dayalı olarak sözcükleri, kavramlarla ilişkilendirmemize ve öğrendiğimiz kurallar üzerinden sözcükleri kullanma pratiği kazanmamıza bağlıdır.

“O, mavi bir leke gördüğünü (samimi olarak) söylediğinde, ne gördüğünü bilemem” diyerek ifade ettiğimiz güçlük, ‘onun ne gördüğünü bilme’nin ‘onun da gördüğünü görme’ anlamına geldiği fikrinden kaynaklanır; ama ‘ikimizin de gözünün önünde aynı nesne olduğunda yaptığımız şey’ anlamında değil: ‘görülen nesnenin, diyelim, onun kafasındaki, ya da ondaki bir nesne olduğu’ anlamda. Buradaki fikir şudur: Benim ve onun gözlerinin önünde aynı nesne duruyor olabilir, ama onun görmesinin gerçek ve dolaysız nesnesinin benim görmemin de gerçek ve dolaysız nesnesi olacağı şekilde kafamı onun kafasına (ya da zihnimi onun zihnine ki bu da aynı şeye varır) sokamam.⁷⁵

Renk sözcüklerinin aynı renklere karşılık gelip gelmediği bilinemese de aynı sözcüklerle akraba izlenimlere işaret edildiği, artık herkes için geçerliliğini koruyan bir kabuldür. Bu kabulden kuşku duymak, insanlar arasındaki dil ve anlam ortaklığını şüpheli hâle getireceğinden, insanı bir bilinmeze sürüklemekten başka bir işe yaramaz. Tam da bu nedenle “mavi” sözcüğünden ne anladığımız sorusuna verdiğimiz kişisel yanıtı güven duymamız gerekir. Başka bir ifadeyle Wittgenstein, kendi yargımızın başkasının yargısıyla uyuşmayacağı yönündeki kuşkuyu rafa kaldırarak sözcüklerin dildeki ortak kullanımına güvenmemiz gerektiğini savunur. Nitekim “Yeryüzünün var olması, inancımın kalkış noktasını oluşturan bütün resmin bir parçasıdır”⁷⁶ diyen Wittgenstein’a göre yeryüzünün var olması da bir varsayımdan ibaret olmasına karşın, ondan şüphe duymanın bizi büyük bir kaosa sevk edecek olması dışında hiçbir işe yaramayacağına hemfikiriz. Aynı şekilde herhangi bir masanın, onu kimse gözlemediğinde yok olduğunu, biçimini veya rengini değiştirdiğini ve biri ona yeniden baktığı zaman eski durumuna döndüğünü farz etmemizi engelleyecek hiçbir etken olmasa da böyle bir şeyi farz etmeyi kimse istemez, çünkü bu bizi bir bilinmeze sürüklemekten başka hiçbir işe yaramaz.⁷⁷ Yani herkes bildiklerinden, öğrendiklerinden, düşündüklerinden ve hatta yaşadığından şüphe duyabilse de dilde yatan uzlaşmaz zemini, ortak bir yaşam biçimine sahip olan herkes için kendisinde kabul edilebilir bir yan barındırır.

⁷⁴ Ludwig Wittgenstein, *Mavi Kitap – Kahverengi Kitap*, Çev. Doğan Şahiner, Ankara: FOL Yay., 2019, s. 40.

⁷⁵ Wittgenstein, *Mavi Kitap – Kahverengi Kitap*, s. 106.

⁷⁶ Ludwig Wittgenstein, *Kesinlik Üstüne + Kültür ve Değer*, Çev. Doğan Şahiner, İstanbul: Metis Yay., 2020, s. 39.

⁷⁷ Wittgenstein, *Kesinlik Üstüne + Kültür ve Değer*, s. 39.

Öte yandan “dil oyunları” sayesinde yalnızca dilin kullanım biçimini öğrenmez, aynı zamanda değerler, ilkeler, davranış örüntüleri ve söylemlerin kazandırılması konusunda ortak bir kültürün fertleri hâline geliriz. Fakat buna karşın birine “Şu anda hangi rengi görüyorsun?” diye sorsak, aynı anda o kişinin bizim dilimizi anlayıp anlamadığını, bizi aldatmak isteyip istemediğini, kendi belleğimizin bize renklerin adlarıyla ilgili olarak ihanet edip etmediğini vs. sorgulayamayız.⁷⁸ Yani dil oyunlarına dayalı bu ortak kültür ve anlam zemininden şüphe duysak bile onun öyle olmadığını ispatlamamız pek de mümkün görünmez. Fakat aksini yapıp bunlardan hiçbir kuşku duymaksızın onları öğrenip kullandığımızda da hiçbir şeyin kesinliğine katkı sunmuş olmayız.

Sonuç

Wittgenstein’in *Tractatus Logico-Philosophicus*, *Renkler Üzerine Notlar*, *Felsefi Soruşturmalar-I*, *Defterler*, *Mavi Kitap – Kahverengi Kitap*, *Kesinlik Üstüne + Kültür ve Değer* gibi yapıtlarında renk fenomeni üzerine söylediği her şeyi derli toplu bir biçimde ifade etmeyi denediğimiz bu çalışmada amaçlanan, Wittgenstein’in renk öğretisinin, renklerin neliğinden ziyade renk sözcüklerinin dildeki kullanım zincirine odaklı bir analitik felsefe zemininde temellendirilmiş olduğunu göstermektir. Wittgenstein’in yapmaya çalıştığı şey, renk sözcüklerinin dildeki kullanım şeklini öğrenmenin önemine işaret ederek renklerin kendinde ne olduklarının asla bilinemez olmasına karşın, bize nasıl göründüklerinin betimlenebilir olduğunu ortaya koymaktır. Daha doğru bir deyişle renklerin kendilerinde ne oldukları bilinemez ve tanımlanamaz olmasına karşın renk izlenimleri betimlenebilir ve renk sözcüklerinin kullanımı öğretilir. Bir şeyin betimlenebilir olması için insanların aynı dil oyunlarının kullanım zincirine ortak olması gerektiğini düşünen Wittgenstein’a göre herkesin kendisine özgü bir renk geometrisi olsa da kişisel olarak deneyimlenen renk izlenimlerinin dilde etiketlenme etkinliği ortaktır. Yani Wittgenstein’a göre herkes renk sözcükleriyle kendi renk izlenimlerini etiketlemekte ve bu sözcüklerle her karşılaşmasında, tutarlı bir biçimde aynı renk izlenimini zihninde canlandırmaktadır. Wittgenstein, renk sözcükleriyle etiketlenen izlenimlerin her defasında aynı biçimde hatırlan çağrılmasını sağlayan bu adlandırma etkinliğini, “Renklerin Tahrir Edilemezliği” ilkesine dayandırmaktadır. Bu ilke uyarınca, renkli şeyler tahrir edilebilir olsa da renk sözcükleri tahrir edilebilir yapıda değildir. Bu da renk sözcüklerinin, renkli olan şeylerin ontik varoluşuna bağımlı olmadıkları anlamına gelir. Dolayısıyla renk sözcüğünün ait olduğu nesne/konu/kişi ortadan kalksa bile adın kullanım değerinden hiçbir şey eksilmemektedir. Nitekim ölen birinin öldükten sonra hâlâ aynı adla anılıyor ve her defasında o ad anıldığında o kişinin izleniminin akla geliyor olması da bu durumu örneklendirmektedir. Böylece renklerde uzlaşmasak bile renk sözcüklerinde uzlaşabileceğimizi ileri süren Wittgenstein’a göre renklerin

⁷⁸ Wittgenstein, *Kesinlik Üstüne + Kültür ve Değer*, s. 55.

neliğinden ziyade, bize nasıl göründükleri ve bu görüşlerin (renk izlenimlerinin) dilde en ideal nasıl adlandırılacağı üzerinde durmak gerekir.

Ne Goetheci psikolojik renk kuramına, ne de Newtoncu fizyolojik renk öğretilerine itibar eden Wittgenstein, saf renklerin sayısını ya da tanımını bilmenin bize hiçbir şey kazandırmayacağına inanmaktadır. Hatta saf renklerin, “hiçbir renk kavramıyla adlandırılmayan renkler” statüsünde görülmesi nedeniyle zaten bir “tanımlanamazlık” üzerinden tanımlandıklarını ifade etmektedir. Bu nedenle Wittgenstein’a göre görünüşü, gerçeklikten bağımsız biçimde bize görüldüğü koşullar üzerinden ele almalı ve bu izlenimlere dilde karşılık düşen sözcüklerin kullanım ilkelerini öğrenmeliyiz. Aksi hâlde dilde bir uzlaş zeminini yakalamamız mümkün olmayacaktır, çünkü birbirimizin zihinlerine girip zihnimizdeki tasarımları mukayese edemeyeceğimiz için tasarımlar arası bir ortaklık kurmamız mümkün görünmemektedir. Yapabileceğimiz tek şey, kişisel tasarımlarımızı etiketlediğimiz sözcüklerin dildeki ortak zeminini aydınlatmaktır.

Wittgenstein’a göre renk fenomeni, ışık-gölge durumuna göre değişen ve farklı biçimlerde görünüşe gelebilen bir şey olduğu için bize mutlak bir izlenim sağlamaz. Bu nedenle renklerin görünüş koşullarıyla ilgili ileri sürülebilecek hiçbir matematiksel, optik ya da psikolojik ilke, mutlak bir kesinlik iddiası taşıyamaz. Hâl böyle olunca kendinde ne olduğunu tam olarak bilemediğimiz renklerin, görünüşe geldikleri izlenimler arası bir ortaklığı temin etmenin imkânı ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle yapılabilecek tek şey, gördüğümüz hiçbir şeyin a priori olmadığını bilerek bu kişisel renk izlenimlerini karşılayan renk sözcüklerinin dildeki kullanım şeklini öğrenmek ve öğretmektir. Çünkü Wittgenstein’a göre kırmızı renginin ne olduğu bize öğretilemez, ancak “kırmızı” sözcüğünün kullanım şekli bize öğretilebilir. Başka bir deyişle renklerin mantıksal bir tanımı verilemez ama renk izlenimleri, renk sözcükleriyle betimlenebilir ve bu dilsel kullanım şekli, öğretilebilir.

Ramsey’in, 1923’te, Wittgenstein’ın erken dönem düşüncelerine yönelttiği eleştiriden sonra Wittgenstein, renk önermelerini, temel önermelere indirgeyen erken dönem görüşlerinden vazgeçerek *Renkler Üzerine Notlar*’ı yazmıştır. Uzun bir aradan sonra 1929 yılında bu eserle felsefeye geri dönen Wittgenstein, bu geç döneminde felsefesini, “dil oyunları” kavramı üzerine inşa etmiş ve renk önermelerinin çözümlenemez yapıdaki formel tümceler olduğunu iddia etmiştir. Hiçbir olgu durumunu resmetmeyen renk önermeleri, renklerin ne olduğunu söylemeyen, ancak onların nasıl göründüklerini gösteren mantıksal tümcelerdir. İçerikten yoksun bu “anlamsız” (*sinnlos*) tümceler, çözümlenemez olmalarına karşın birbirlerinden bağımsız kabul edilmektedir. Renk önermelerinin empirik önermelerden en büyük farkı, birer deneyimden ziyade norm bildiriyor olmasıdır.

Wittgenstein’a göre beyaz ve siyah, saydam olmayan donuk renklerdir. “Cisimsel renkler” sınıfına giren bu iki rengin de parlağı bulunmaz. Ancak renkli saydam objelerin ardında kalan beyaz ve siyah nesnelerin renkli saydam cam/tabela arkasından görünüşleri bir değildir. Öyle ki renkli saydam bir cam ardında kalan beyaz bir obje, renkli saydam camın rengine görünmesine karşın, renkli saydam cam ardında kalan

siyah bir obje ise siyah görünmeyi sürdürmektedir. Yani renkli cam arkasında kalan objeler, kendi renginde görünmeye devam ederken, yalnızca siyah objeler kendi renginde görünmeyi sürdürmektedir. Beyaz mat bir cam arkasında kalan örneğin yeşil bir obje ise daha soluk bir yeşil olarak görünmekte; beyaz cam, arkasında kalan objelerin rengini soluklaştırmaktadır. Beyaz bir cam arkasında kalan beyaz obje, beyaz görünmeyi sürdürürken, siyah bir obje ise gri görünmektedir. Wittgenstein’a göre beyaz ve siyah, hiçbir rengin karışımından elde edilemeyecek renklerdir. Goethe’deki renkli/rengsiz gölgeler kabulüne karşı gölgelerin yalnızca siyah olabileceğini kabul eden Wittgenstein’a göre siyah ve beyaz, birer cisimsel renktir.

Wittgenstein’a göre renkler, birer karatmadan ibaret olduğu için renkler arası farklılıklar da bir derece farkından ibarettir. “Göstergeler Geometrisi” üzerinden renkler arasındaki bu derece farklılıklarını açıklayan filozof, kişisel renk izlenimlerini etiketlediğimiz renk sözcüklerinde uzlaşabilmeyi, dil oyunlarının kullanım zincirine bağlı görmektedir. Betimleme yoluyla anlaşılabilmenin yolu, dilde aynı dil oyunlarını kullanabilmekten geçer. Bu sayede gören insanlarla görmeyen insanların bile dili, aynı biçimde kullanmayı öğrenerek dilde uzlaşabilmeleri mümkündür. Aynı renk sözcükleriyle aynı izlenimlere işaret edilmeksizin bu uzlaşının nasıl gerçekleşebildiği sorusuna, “akraba izlenimler” kavramı üzerinden yanıt veren filozof, tekrara dayalı öğretme yoluyla dil oyunlarının kullanımını öğrenmenin, aynı sözcüklerle akraba izlenimleri etiketleyen bir ortaklık kurduğunu savunmaktadır.

Özetle ana hatlarını serimlemeye çalıştığımız Wittgenstein’ın analitik renk öğretisi, dildeki renk sözcüklerinin kullanımını mantıksal açıdan analiz eden ve akraba izlenimlerin ortak sözcüklerle etiketlenmesi yoluyla insanların dilde nasıl uzlaşabildiğini açıklayan felsefi bir kuram olarak özgünlüğünü korumaktadır.

KAYNAKLAR

- Heinrich, Richard; “Bedeutungslose Offenbarung. Philosophiegeschichtliche Anmerkungen zu Wittgensteins Gödel-Notizen”, şurada: Ramharter, Esther, *Prosa oder Beweis? Wittgensteins ‘berüchtigte’ Bemerkungen zu Gödel*, Berlin, 2008, s.117-151.
- Ramharter, Esther; *(Keine) Farben in Formeln*, (Erişim: 01.04.2021) [https://homepage.univie.ac.at/esther.ramharter/\(keine\)%20farben%20in%20formeln.pdf](https://homepage.univie.ac.at/esther.ramharter/(keine)%20farben%20in%20formeln.pdf)
- Ramsey, Frank, P.; “Critical Notices”, *Mind*, Volume: XXXII, Issue 128, 1923, s.465–478.
- Tarhan, Diler Ezgi; “Goethe’de Renk Fenomeni”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı:29, Mayıs 2020, s.219-246.
- Vossenkuhl, Wilhelm; *Ludwig Wittgenstein*, München: Verlag C.H. Beck, 2003.
- Wittgenstein, Ludwig; *Felsefi Soruşturmalar-I*, Çev. Haluk Barışcan, V.Baskı, İstanbul: Metis Yay., 2020.
- ; *Kesinlik Üstüne + Kültür ve Değer*, Çev. Doğan Şahiner, İstanbul: Metis Yay., 2020.
- ; *Mavi Kitap – Kahverengi Kitap*, Çev. Doğan Şahiner, Ankara: FOL Yay. 2019.
- ; *Renkler Üzerine Notlar*, Çev. Ahmet Sarı, I.Baskı, Ankara: Salkımsöğüt Yay., 2007.
- ; *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev. Oruç Aruoba, VI. Baskı, İstanbul: Metis Yay., 2011.
- ; *Zettel*, Çev. Doğan Şahiner, I.Baskı, Ankara: FOL Yay., 2019.